

BS/104/2013

**POWINNOŚCI PAŃSTWA WOBEC
OBYWATELA I OBYWATELA
WOBEC PAŃSTWA**

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 11 stycznia 2013 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

- ▶ Oczekiwania Polaków wobec państwa są duże. Niemal wszyscy uważają, że powinno ono zapewnić każdemu obywatelowi bezpieczeństwo (99%) oraz poszanowanie jego własności prywatnej (98%). Powszechna jest także opinia, że rolą państwa jest zapewnienie każdemu obywatelowi minimalnego dochodu (95%) oraz bezpłatnej opieki lekarskiej (95%). Niewiele mniej osób (88%) uważa, że obywatele powinni mieć prawo do bezpłatnej nauki na studiach wyższych. Zdecydowana większość badanych (84%) oczekuje, że państwo zagwarantuje każdemu obywatelowi jakieś mieszkanie, schronienie, dach na głowę, a także pracę zgodną z kwalifikacjami (81%) lub jakąkolwiek pracę (80%). Mniej osób wyraża pogląd, że państwo powinno zapewnić każdemu obywatelowi dobrobyt (53%).
- ▶ Większe znaczenie niż kilkanaście lat temu ma dziś kwestia gwarancji wolności politycznych. Zdecydowana większość badanych (88%, o 9 punktów więcej niż w 1999 roku) podkreśla, że państwo powinno dać każdemu możliwość publicznego głoszenia swoich poglądów politycznych oraz zapewnić dzieciom każdego obywatela, który tego zechce, naukę religii w szkole (81%).
- ▶ Powszechne jest przekonanie, że powinnością obywatela jest dbanie o dobre imię kraju (wyraża je 94% badanych). Nadal ogromna większość badanych (88%) uważa, że obowiązkiem obywateli jest, o ile to możliwe, pomoc policji w schwytaniu przestępcy.
- ▶ Od grudnia 1999 roku: znacząco (z 87% do 76%) zmniejszył się odsetek respondentów przekonanych, że obowiązkiem obywatela jest płacenie podatków od dochodów osobistych; istotnie zmalał odsetek badanych zaliczających do obywatelskich obowiązków udział w wyborach (z 87% do 76%) i referendach (z 84% do 72%); mniej osób (spadek z 73% do 63%) uważa, że obywatel powinien sprawować obowiązki publiczne, np. funkcję ławnika w sądzie; najbardziej zmalał (z 83% do 60%) odsetek osób zaliczających służbę wojskową mężczyzn do powinności obywatelskich.

Po dłuższej, kilkunastoletniej przerwie ponownie zapytaliśmy Polaków, jak postrzegają właściwe relacje między państwem a obywatelem¹. Jakie, ich zdaniem, obowiązki ma państwo wobec swoich obywateli i odwrotnie: jakie są powinności obywatela wobec państwa.

POWINNOŚCI PAŃSTWA WOBEC OBYWATELA

Badanym przedstawiliśmy katalog różnego rodzaju – gwarantowanych konstytucyjnie, jak i mających jedynie charakter postulatywny – praw obywatelskich, zakładających określone obowiązki państwa wobec obywatela. Znalazły się wśród nich nie tylko prawa polityczne i osobiste, ale przede wszystkim socjalne.

W ciągu ostatnich kilkunastu lat oczekiwania Polaków wobec państwa nie zmieniły się w zasadniczy sposób. Nadal są one duże. Niemal wszyscy uważają, że państwo powinno pilnować przestrzegania prawa: zapewnić każdemu obywatelowi ochronę przed przestępczością (99%) oraz poszanowanie jego własności prywatnej (98%). W powszechnym odczuciu państwo powinno zagwarantować obywatelom bezpieczeństwo socjalne poprzez zapewnienie każdemu dochodów na minimalnym poziomie (95%), a także prawa do bezpłatnej opieki lekarskiej (95%). Niewiele mniej osób (88%) uważa, że państwo powinno zapewnić obywatelom możliwość bezpłatnej nauki na studiach wyższych. Nieco mniej osób niż w roku 1999 jest zdania, że państwo powinno zapewnić każdemu obywatelowi jakieś mieszkanie, schronienie, dach na głowę. Nadal jednak oczekiwania takie formułuje ogromna większość badanych (84%, o 4 punkty mniej niż kilkanaście lat temu). Ważnym celem polityki państwa powinno być zwalczanie bezrobocia oraz synchronizacja systemu edukacji i potrzeb rynku pracy. Zdecydowana większość badanych uważa bowiem, że państwo powinno być zobowiązane nie tylko do zapewnienia każdemu stałej pracy (80%), ale pracy zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami (81%). Mniej osób wyraża pogląd, że państwo powinno zapewnić każdemu obywatelowi dobrobyt, choć głosy takie są również częste (53%).

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (277) przeprowadzono w dniach 6–12 czerwca 2013 roku na liczącej 1010 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Więszą wagę niż kilkanaście lat temu Polacy przywiązują dziś do kwestii gwarancji wolności politycznych. Zdecydowana większość badanych (88%, o 9 punktów więcej niż w 1999 roku) podkreśla, że państwo powinno dać każdemu możliwość publicznego głoszenia swoich poglądów politycznych. Trzy piąte ankietowanych (81%) jest zdania, że obowiązkiem państwa jest zapewnienie dzieciom każdego obywatela, który tego zechce, nauki religii w szkole.

Tabela 1

Czy dzisiaj obowiązkiem władzy państwowej w Polsce powinno czy też nie powinno być:	Powinno to być obowiązkiem państwa			Nie powinno to być obowiązkiem państwa			Trudno powiedzieć		
	XI '96*	XII '99	VI 2013	XI '96	XII '99	VI 2013	XI '96	XII '99	VI 2013
	w procentach								
– zapewnienie każdemu obywatelowi bezpieczeństwa, ochrony przed przestępczością	-	99	99	-	1	1	-	0	0
– zapewnienie każdemu obywatelowi bezwzględnego poszanowania jego prywatnej własności	92	97	98	5	2	1	2	1	1
– zapewnienie każdemu minimum zarobków, renty lub emerytury, w wysokości umożliwiającej związanie końca z końcem	95	97	95	5	3	4	0	0	1
– zapewnienie każdemu bezpłatnej opieki lekarskiej	90	94	95	8	5	4	2	1	1
– zapewnienie każdemu możliwości bezpłatnej nauki na studiach wyższych	-	90	88	-	8	10	-	2	2
– zapewnienie każdemu możliwości publicznego głoszenia swoich poglądów politycznych	76	79	88	18	14	9	6	7	3
– zapewnienie każdemu obywatelowi jakiegoś mieszkania, schronienia, dachu nad głową	-	89	84	-	8	13	-	2	3
– zapewnienie każdemu stałej pracy, zgodnej z posiadanymi przezeń kwalifikacjami	76	85	81	21	14	17	3	1	2
– zapewnienie każdemu stałej pracy, choć niekoniecznie zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami	71	80	80	25	17	18	4	3	2
– zapewnienie dzieciom każdego obywatela, który tego zechce, nauki religii w szkole	85	82	81	13	15	17	2	3	2
– zapewnienie każdemu obywatelowi dobrobytu	42	55	53	53	39	42	5	6	5

* Badanie zrealizowane przez OBOP, dane zaczerpnięte z opracowania Jacka Kurczewskiego, „Posłowie a opinia publiczna”, Warszawa 1999

Spółeczna definicja obowiązków państwa wobec obywatela składa się na określone rozumienie roli państwa. Na podstawie deklaracji badanych można powiedzieć, że Polakom bliska jest wizja państwa, które poprzez swoją aktywną rolę w kreowaniu ładu

społeczno-gospodarczego, zaangażowane jest w życie obywateli. Mając wybór między państwem minimum (stojącym jedynie na straży praworządności i wolności obywateli) a państwem opiekuńczym, zdecydowanie opowiadają się za tym drugim modelem.

Mimo wysokiej akceptacji niemal wszystkich wymienionych obowiązków państwa wobec obywateli, poziom aprobaty niektórych jest bardzo zbliżony we wszystkich grupach społeczno-demograficznych, innych zaś istotnie zróżnicowany. Powszechnie akceptowana jest odpowiedzialność państwa za bezpieczeństwo obywateli, ochronę własności prywatnej oraz wolność głoszenia poglądów politycznych. W kwestiach dotyczących praw socjalnych istotne znaczenie ma status społeczno-ekonomiczny badanych: wykształcenie, dochody, ocena materialnego poziomu życia gospodarstwa domowego, pozycja na rynku pracy. Generalnie wyższy status społeczno-ekonomiczny sprzyja ograniczonym oczekiwaniom wobec państwa w tej sferze. Niemniej jednak we wszystkich grupach społecznych tylko nieliczni ich przedstawiciele skłonni są kwestionować przekonanie, że państwo powinno zagwarantować każdemu obywatelowi zarobki lub świadczenia społeczne na minimalnym poziomie, a także prawo do bezpłatnej opieki lekarskiej oraz do bezpłatnej nauki na studiach wyższych. W kwestii zapewnienia przez państwo każdemu jakiegoś lokum opinie są mniej jednomyślne, jednak w każdej z analizowanych grup wyraźnie przeważają osoby wskazujące na zobowiązania państwa w tej sferze. Najwięcej rozbieżności budzi kwestia gwarancji prawa do pracy oraz zapewnienia każdemu obywatelowi dobrobytu. I tak na przykład zapewnienie każdemu stałej pracy zgodnej z kwalifikacjami zalicza do obowiązków państwa 88% badanych z wykształceniem podstawowym, 90% z wykształceniem zasadniczym zawodowym, 78% badanych z wykształceniem średnim i 64% z wyższym. Wśród najslabiej sytuowanych, o miesięcznych dochodach *per capita* nieprzekraczających 500 zł, zagwarantowania każdemu stałej pracy zgodnej z kwalifikacjami oczekuje 91%, natomiast wśród najlepiej sytuowanych, o miesięcznych dochodach *per capita* powyżej 1500 zł – 66%. Najrzadziej oczekiwania takie formułuje kadra kierownicza i specjaliści z wyższym wykształceniem (52%). Z kolei przekonanie, że zapewnienie obywatelom dobrobytu należy do obowiązków państwa, wyraża, dla porównania, blisko dwie trzecie ankietowanych z wykształceniem podstawowym (63%) i mniej niż dwie piąte badanych z wykształceniem wyższym (38%), 69% respondentów o miesięcznych dochodach na osobę w rodzinie do 500 zł i 45% ankietowanych o dochodach *per capita* powyżej 1500 zł. Najrzadziej zapewniania przez państwo dobrobytu oczekują kadra kierownicza i specjaliści (27%) oraz właściciele firm (35%). Co ciekawe, stosunkowo największe oczekiwania w tym względzie mają ludzie młodzi w wieku 18–24 (69%), w tym uczniowie i studenci (72%).

Opinie dotyczące zapewnienia dzieciom nauki religii w szkole zależą w głównej mierze od religijności i orientacji politycznej. Prawo do nauki religii w szkole najczęściej uznają osoby najbardziej religijne: praktykujące raz w tygodniu (87%) lub częściej (88%), natomiast najrzadziej – w ogóle nie uczestniczący w praktykach religijnych (57%). Zapewnienia nauki religii w szkole oczekuje od państwa 87% badanych deklarujących prawicowe poglądy polityczne i 65% osób identyfikujących się z lewicą.

POWINNOŚCI OBYWATELA WOBEC PAŃSTWA

Naszym respondentom przedstawiliśmy również katalog zachowań prosząc każdorazowo o określenie, czy powinny być one obowiązkiem obywatelskim. Tylko niektóre z nich na mocy konstytucji należą do obowiązków obywatela wobec państwa (jak np. płacenie podatków), inne są *de facto* przysługującym obywatelowi prawem, a nie obowiązkiem (jak uczestnictwo w wyborach i referendach), jeszcze inne (np. informowanie władz o osobach niepłacących podatku) przynależą raczej do sfery etyki i obyczaju.

O ile oczekiwania wobec państwa są niezmiennie bardzo duże, o tyle obowiązki obywatela wobec państwa zmalały.

Powszechne pozostaje przekonanie, że powinnością obywatela jest dbanie o dobre imię kraju (wyraża je 94% badanych). Nadal ogromna większość badanych (88%) uważa, że obywatelską powinnością jest, o ile to możliwe, pomoc policji w schwytaniu przestępcy.

Od grudnia 1999 roku znacząco zmniejszył się odsetek osób przekonanych, że obowiązkiem obywatela jest płacenie podatków od dochodów osobistych. Choć nadal zdecydowana większość badanych (76%) uważa, że płacenie podatków jest obywatelską powinnością, to co piąty (20%) jest skłonny to kwestionować.

W ciągu ostatnich kilkunastu lat istotnie zmalał także odsetek osób zaliczających do obywatelskich obowiązków udział w wyborach i referendach. Choć większość jest zdania, że obywatele powinni uczestniczyć w głosowaniach, to więcej niż jedna piąta badanych (21–23%) nie podziela tego przekonania.

Mniej osób niż w 1999 roku uważa także, że obywatel powinien sprawować obowiązki publiczne, np. funkcję ławnika w sądzie. Nadal jednak ponadwukrotnie więcej osób uznaje to za obowiązek obywatela (63%) niż uważa, że nie powinno to leżeć w sferze obywatelskich powinności (27%).

W ciągu ostatnich kilkunastu lat najbardziej zmalał odsetek osób zaliczających do powinności obywatelskich służbę wojskową mężczyzn, o ile wiek i zdrowie na to pozwalają.

Niewątpliwie przyczyniło się do tego zawieszenie od 2010 roku obowiązku odbywania zasadniczej służby wojskowej i przeszkolenia wojskowego absolwentów wyższych uczelni. Przekonanie, że służba wojskowa mężczyźni należy do powinności obywatela, wyraża dziś 60% badanych. Co trzeci (35%) nie zgadza się z tą opinią.

Zdecydowanie najmniej osób (32%) za obywatelską powinność uznaje informowanie władz o ludziach, którzy nie płacą należnych podatków. Wraz z osłabieniem przekonania, że płacenie podatków jest obowiązkiem obywatela, umocnił się pogląd, że informowanie o osobach uchylających się od tego obowiązku nie należy do obywatelskich powinności. Wyraża go obecnie 57% ogółu badanych.

Tabela 2

Jakie powinny być, Pana(i) zdaniem, obowiązki obywatela wobec państwa? Czy, Pana(i) zdaniem, [...] powinna (powinien, powinno) być obowiązkiem obywatela czy też nie?	Tak		Nie		W ogóle nie powinno to mieć miejsca		Trudno powiedzieć	
	w procentach							
	XII '99	VI 2013	XII '99	VI 2013	XII '99	VI 2013	XII '99	VI 2013
– ochrona dobrego imienia kraju przed obcymi	95	94	2	3	0	1	3	2
– pomoc, współpraca z policją w celu schwytania przestępcy, o ile istnieje taka możliwość (np. dana osoba zna miejsce pobytu przestępcy)	89	88	6	8	0	1	5	2
– płacenie podatków od dochodów osobistych	87	76	9	20	1	2	3	2
– udział w wyborach najwyższych władz państwa (do Sejmu i Senatu, w wyborach prezydenckich)	87	76	9	21	0	1	3	2
– udział w referendach	84	72	11	23	0	2	5	3
– sprawowanie obowiązków publicznych, np. funkcji ławnika w sądzie, o ile zajdzie taka potrzeba	73	63	16	27	0	4	10	6
– służba wojskowa mężczyźni, o ile wiek i zdrowie na to pozwalają	83	60	14	35	1	2	1	3
– informowanie władz o ludziach, którzy nie płacą należnych podatków	34	32	46	57	7	6	13	5

Stosunkowo najwięcej kontrowersji budzi służba wojskowa mężczyźni. Za obywatelską powinność uważają ją najczęściej ludzie starsi, od 65 roku życia (73%), badani mający wykształcenie podstawowe (74%) i zasadnicze zawodowe (69%), respondenci źle oceniający swoje warunki materialne (73%) oraz osoby najbardziej religijne: praktykujące kilka razy w tygodniu (71%). Służbę wojskową stosunkowo najrzadziej postrzegają w kategoriach obywatelskiego obowiązku osoby z wykształceniem wyższym (39%), mieszkańcy największych miast (47%), badani nieuczestniczący w praktykach religijnych (46%).

Opinie o płaceniu podatków różnicuje status społeczno-ekonomiczny oraz wiek. Przekonanie, że odprowadzanie podatków od osiągniętych dochodów jest obowiązkiem obywatela jest tym częstsze, im wyższe wykształcenie oraz im lepsza sytuacja bytowa respondentów. Do osób, które najczęściej kwestionują obowiązek płacenia podatków należą ludzie młodzi – do 24 roku życia (37%).

Stosunek do udziału w wyborach i referendach, a także do sprawowania obowiązków publicznych, takich jak np. funkcja ławnika w sądzie oraz współpraca z policją w celu schwytania przestępcy, są skorelowane przede wszystkim z religijnością, określaną przez częstość udziału w praktykach religijnych. Wszystkie wymienione zachowania stosunkowo najczęściej skłonne są uznawać za obywatelskie powinności osoby najbardziej zaangażowane w praktyki religijne, uczestniczące w nich kilka razy w tygodniu, najrzadziej zaś osoby w ogóle niepraktykujące. Za najbardziej wymowny przykład można uznać stosunek do udziału w wyborach. Jako obywatelski obowiązek traktuje go 85% osób praktykujących kilka razy w tygodniu i 60% w ogóle niepraktykujących.

Stosunek do informowania władz o osobach niepłacących podatków nie łączy się w sposób istotny statystycznie z żadną z analizowanych cech społeczno-demograficznych.

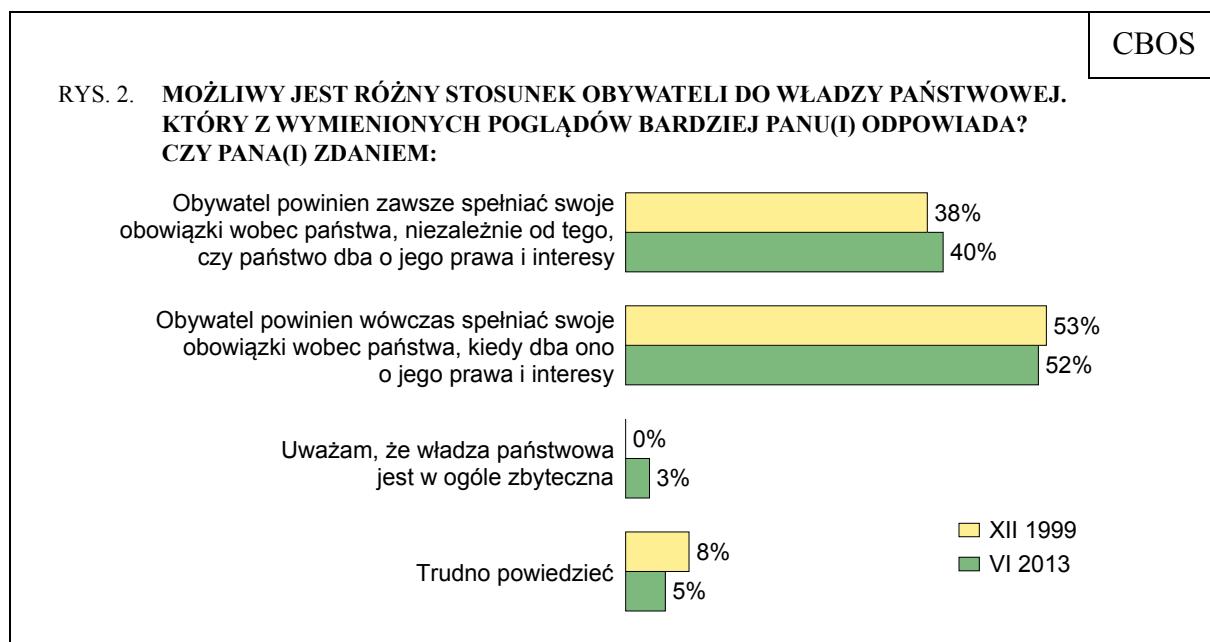
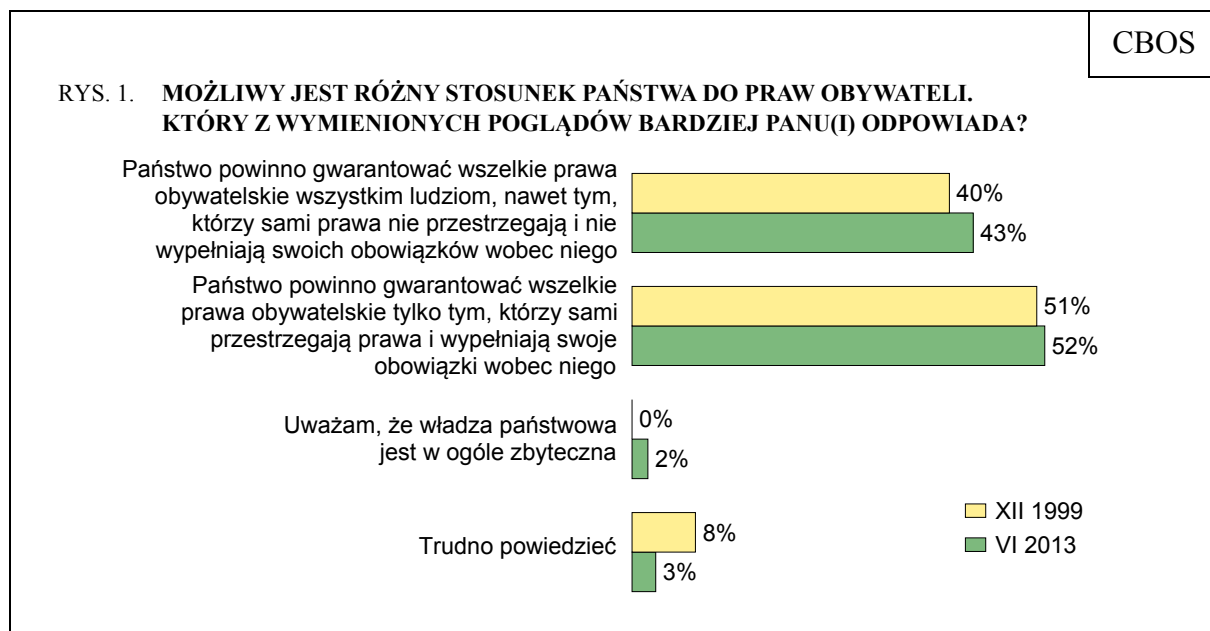
RELACJE PAŃSTWO – OBYWATEL

Kwestia stosunków między państwem i obywatelem budzi kontrowersje. W ocenie przeważającego odsetka badanych relacje między państwem a obywatelem powinny opierać się na zasadzie wzajemności. Państwo powinno zatem gwarantować wszelkie prawa obywatelskie tylko tym, którzy przestrzegają prawa i wypełniają swoje zobowiązania wobec niego, i odwrotnie – obywatel powinien wówczas spełniać swoje obowiązki wobec państwa, kiedy troszczy się ono o jego prawa i interesy

Praktyczną konsekwencją takiego podejścia może być przyzwolenie w pewnych okolicznościach na akty obywatelskiego nieposłuszeństwa. Naruszanie przez państwo praw obywatelskich może zatem stanowić usprawiedliwienie dla takich działań jak np. niepłacenie podatków, odmowa służby wojskowej czy też bojkot wyborów. Duże oczekiwania Polaków wobec państwa dotyczące m.in. zagwarantowania wszystkim stałej pracy, a często także zapewnienia obywatelom dobrobytu i niezadowolenie z tego, jak wywiązuje się ono ze swoich powinności wobec obywateli², z pewnością nie przyczyniają się do umacniania

² Por. kom. CBOS: „Najważniejsze cele i działań państwa – postulaty i oceny”, styczeń 2007, oprac. Rafał Boguszewski.

identyfikacji z państwem i jego instytucjami, a nawet mogą sprzyjać tolerancji wobec zachowań łamiących prawo (np. niepłacenia podatków).

Zmiany w postrzeganiu wzajemnych zobowiązań państwa i obywatela mogą świadczyć o pewnym słabnięciu postaw proobywatelskich. W ciągu ostatnich kilkunastu lat

mniej wyraźne jest przekonanie, że takie zachowania jak płacenie podatków czy udział w wyborach i referendach należą do obywatelskich powinności. Wynika to być może z poczucia, że państwo nie realizuje w sposób zadawalający swoich zobowiązań wobec obywateli. Zakres tych obowiązków definiowany jest bardzo szeroko. W ocenie społecznej rolą państwa jest nie tylko zapewnienie bezpieczeństwa, przestrzeganie swobód i wolności politycznych oraz religijnych, zagwarantowanie bezpieczeństwa socjalnego na minimalnym poziomie oraz dostępu do bezpłatnej edukacji i służby zdrowia, ale także zagwarantowanie każdemu stałej pracy, najlepiej zgodnej z kierunkiem wykształcenia, a zdaniem wielu także zapewnienie wszystkim obywatelom dobrobytu.

Wyniki badania wskazują na istnienie zależności między religijnością a postrzeganiem powinności obywatela wobec państwa. Religijność wiąże się m.in. ze stosunkiem do udziału w wyborach i referendach. Osoby bardziej religijne, regularnie praktykujące, stosunkowo najczęściej skłonne są uznawać udział w wyborach za obywatelski obowiązek.

Opracowała
Beata ROGUSKA

A N E K S

Tabela 1

		Czy dzisiaj obowiązkiem władzy państwowej w Polsce powinno czy też nie powinno być zapewnienie każdemu obywatelowi jakiegoś mieszkania, schronienia, dachu nad głową?			Liczba osób
		Powinno to być obowiązkiem państwa	Nie powinno to być obowiązkiem państwa	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		84	13	3	1008
Płeć	Mężczyźni	80	15	4	488
	Kobiety	87	10	2	520
Wiek	18-24 lata	88	11	1	119
	25-34	82	14	4	204
	35-44	84	12	4	172
	45-54	77	20	3	166
	55-64	85	13	3	175
	65 lat i więcej	88	7	5	172
Miejsce zamieszkania	Wieś	85	11	4	398
	Miasto do 19 999	82	15	3	156
	20 000-99 999	84	11	5	181
	100 000-499 999	83	15	2	167
	500 000 i więcej mieszk.	82	18	1	106
Wykształcenie	Podstawowe	91	7	3	218
	Zasadnicze zawodowe	89	8	4	253
	Średnie	80	17	3	338
	Wyższe	77	20	3	199
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	70	26	4	91
	Średni personel, technicy	68	19	13	39
	Pracownicy adm.-biurowi	83	14	3	68
	Pracownicy usług	93	7		67
	Robotnicy wykwalifikowani	84	12	4	111
	Robotnicy niewykwalifik.	85	14	1	59
	Rolnicy	85	8	7	62
	Pracujący na własny rach.	70	30		40
Bierni zawodowo	Renciści	90	8	2	69
	Emeryci	87	8	5	198
	Uczniowie i studenci	90	10		61
	Bezrobotni	87	11	2	97
	Gospodynie domowe i inni	85	15		47
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	77	20	3	132
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	86	10	4	98
	sekt. pryw. poza rolnict.	80	17	3	223
	prywatnym gosp. rolnym	86	10	4	61
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	92	6	2	146
	501-750	88	8	4	99
	751-1000	84	14	2	166
	1001-1500	85	12	3	145
	Powyżej 1500 zł	78	18	4	166
Ocena własnych war. mater.	Złe	86	10	4	138
	Średnie	87	10	3	450
	Dobre	80	17	3	420
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	84	16		56
	Raz w tygodniu	87	8	5	446
	1-2 razy w miesiącu	83	16	2	163
	Kilka razy w roku	84	14	2	224
	W ogóle nie uczestniczy	75	22	3	119
Poglądy polityczne	Lewica	79	15	6	161
	Centrum	87	11	2	368
	Prawica	81	18	1	267
	Trudno powiedzieć	86	8	5	212

Tabela 2

		Czy dzisiaj obowiązkiem władzy państwowej w Polsce powinno czy też nie powinno być zapewnienie każdemu stałej pracy zgodnej z posiadanymi przezeń kwalifikacjami?			Liczba osób
		Powinno to być obowiązkiem państwa	Nie powinno to być obowiązkiem państwa	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		81	17	2	1010
Płeć	Mężczyźni	74	23	3	489
	Kobiety	86	12	2	521
Wiek	18-24 lata	85	14	1	119
	25-34	79	20	1	204
	35-44	73	27		172
	45-54	77	19	3	166
	55-64	82	15	3	175
	65 lat i więcej	88	7	5	174
Miejsce zamieszkania	Wieś	85	12	3	398
	Miasto do 19 999	79	20	2	156
	20 000-99 999	79	19	2	181
	100 000-499 999	80	18	2	168
	500 000 i więcej mieszk.	70	29	1	107
Wykształcenie	Podstawowe	88	7	5	219
	Zasadnicze zawodowe	90	8	1	253
	Średnie	78	21	2	339
	Wyższe	64	34	1	199
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	52	47	1	91
	Średni personel, technicy	73	27		39
	Pracownicy adm.-biurowi	74	26		68
	Pracownicy usług	89	6	5	67
	Robotnicy wykwalifikowani	80	20		111
	Robotnicy niewykwalifik.	89	10	1	59
	Rolnicy	85	13	1	62
	Pracujący na własny rach.	59	36	5	40
Bierni zawodowo	Renciści	88	10	2	69
	Emeryci	87	8	4	199
	Uczniowie i studenci	84	16		61
	Bezrobotni	89	6	5	97
	Gospodynie domowe i inni	80	20		47
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	76	23	1	132
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	72	27	1	98
	sekt. pryw. poza rolnict.	74	24	2	223
	prywatnym gosp. rolnym	87	13		61
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	91	8	1	146
	501-750	88	10	2	99
	751-1000	89	9	2	166
	1001-1500	83	16	1	146
	Powyżej 1500 zł	66	31	3	166
Ocena własnych war. mater.	Złe	92	7	1	138
	Średnie	86	11	3	451
	Dobre	71	28	2	421
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	92	5	3	56
	Raz w tygodniu	81	16	3	447
	1-2 razy w miesiącu	85	13	1	163
	Kilka razy w roku	80	18	1	225
	W ogóle nie uczestniczy	67	32	1	119
Poglądy polityczne	Lewica	81	18	1	161
	Centrum	81	17	2	369
	Prawica	72	26	3	268
	Trudno powiedzieć	90	7	4	212

Tabela 3

		Czy dzisiaj obowiązkiem władzy państwowej w Polsce powinno czy też nie powinno być zapewnienie dzieciom każdego obywatela, który tego zechce, nauki religii w szkole?			Liczba osób
		Powinno to być obowiązkiem państwa	Nie powinno to być obowiązkiem państwa	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		81	17	2	1009
Płeć	Mężczyźni	77	20	3	488
	Kobiety	84	14	2	521
Wiek	18-24 lata	86	9	5	119
	25-34	84	15	1	204
	35-44	81	19		172
	45-54	73	24	3	166
	55-64	75	24	2	175
	65 lat i więcej	87	11	3	173
Miejsce zamieszkania	Wieś	86	11	2	398
	Miasto do 19 999	76	22	1	156
	20 000-99 999	80	18	2	181
	100 000-499 999	80	17	3	167
	500 000 i więcej mieszk.	67	30	2	107
Wykształcenie	Podstawowe	85	12	3	218
	Zasadnicze zawodowe	85	13	2	253
	Średnie	81	17	2	339
	Wyższe	70	29	1	199
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	63	37		91
	Średni personel, technicy	71	24	5	39
	Pracownicy adm.-biurowi	75	22	3	68
	Pracownicy usług	84	14	1	67
	Robotnicy wykwalifikowani	89	10	2	111
	Robotnicy niewykwalifik.	78	20	2	59
	Rolnicy	82	16	3	62
	Pracujący na własny rach.	84	16		40
Bierni zawodowo	Renciści	77	18	5	69
	Emeryci	84	13	3	198
	Uczniowie i studenci	92	6	2	61
	Bezrobotni	81	18	1	97
	Gospodynie domowe i inni	80	18	2	47
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	71	27	1	132
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	86	12	2	98
	sekt. pryw. poza rolnict.	78	20	2	223
	prywatnym gosp. rolnym	81	16	3	61
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	91	7	2	146
	501-750	84	14	2	99
	751-1000	83	17	1	166
	1001-1500	82	17	1	145
	Powyżej 1500 zł	67	32	1	166
Ocena własnych war. mater.	Złe	86	12	2	138
	Średnie	81	16	3	451
	Dobre	79	20	1	420
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	87	13		56
	Raz w tygodniu	89	9	2	446
	1-2 razy w miesiącu	78	19	3	163
	Kilka razy w roku	78	20	2	225
	W ogóle nie uczestniczy	57	41	2	119
Poglądy polityczne	Lewica	65	32	3	161
	Centrum	81	18	1	368
	Prawica	87	12	1	268
	Trudno powiedzieć	84	12	5	212

Tabela 4

		Czy dzisiaj obowiązkiem władzy państwowej w Polsce powinno czy też nie powinno być zapewnienie każdemu obywatelowi dobrobytu?			Liczba osób
		Powinno to być obowiązkiem państwa	Nie powinno to być obowiązkiem państwa	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		53	42	5	1010
Płeć	Mężczyźni	49	46	5	489
	Kobiety	56	38	6	521
Wiek	18-24 lata	69	28	3	119
	25-34	56	40	3	204
	35-44	49	45	6	172
	45-54	41	55	4	166
	55-64	47	49	4	175
	65 lat i więcej	58	32	10	174
Miejsce zamieszkania	Wieś	57	39	4	398
	Miasto do 19 999	47	48	6	156
	20 000-99 999	49	40	11	181
	100 000-499 999	56	42	3	168
	500 000 i więcej mieszk.	46	50	4	107
Wykształcenie	Podstawowe	63	28	8	219
	Zasadnicze zawodowe	58	37	4	253
	Średnie	50	46	4	339
	Wyższe	38	57	5	199
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	27	70	4	91
	Średni personel, technicy	48	46	6	39
	Pracownicy adm.-biurowi	41	50	9	68
	Pracownicy usług	70	22	8	67
	Robotnicy wykwalifikowani	58	36	6	111
	Robotnicy niewykwalifik.	59	41		59
	Rolnicy	47	51	2	62
	Pracujący na własny rach.	35	62	3	40
Bierni zawodowo	Renciści	56	39	6	69
	Emeryci	56	35	8	199
	Uczniowie i studenci	72	26	2	61
	Bezrobotni	57	40	3	97
	Gospodynie domowe i inni	48	49	3	47
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	42	52	6	132
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	56	37	6	98
	sekt. prywat. poza rolnict.	50	46	4	223
	prywatnym gosp. rolnym	50	50		61
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	69	27	4	146
	501-750	61	37	2	99
	751-1000	61	34	5	166
	1001-1500	47	47	6	146
	Powyżej 1500 zł	45	49	6	166
Ocena własnych war. mater.	Złe	64	31	5	138
	Średnie	55	40	5	451
	Dobre	47	47	6	421
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	62	34	4	56
	Raz w tygodniu	51	44	5	447
	1-2 razy w miesiącu	54	37	9	163
	Kilka razy w roku	55	41	4	225
	W ogóle nie uczestniczy	49	48	3	119
Poglądy polityczne	Lewica	46	49	5	161
	Centrum	55	42	3	369
	Prawica	49	47	5	268
	Trudno powiedzieć	59	32	9	212

Tabela 5

		Jakie powinny być, Pana(i) zdaniem, obowiązki obywatela wobec państwa? Czy, Pana(i) zdaniem, placenie podatków od dochodów osobistych powinno być obowiązkiem obywatela czy też nie?				Liczba osób
		Tak	Nie	W ogóle nie powinno mieć to miejsca	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		76	20	2	2	1009
Płeć	Mężczyźni	79	18	2	1	488
	Kobiety	74	21	3	2	521
Wiek	18-24 lata	62	37	1		119
	25-34	72	24	2	3	204
	35-44	78	19	2	2	172
	45-54	85	12	1	1	166
	55-64	81	15	4	1	175
	65 lat i więcej	77	16	3	4	173
Miejsce zamieszkania	Wieś	75	21	2	2	398
	Miasto do 19 999	79	17	4	0	156
	20 000-99 999	78	17	1	4	181
	100 000-499 999	75	21	2	1	167
	500 000 i więcej mieszk.	76	19	2	2	107
Wykształcenie	Podstawowe	68	26	3	3	218
	Zasadnicze zawodowe	76	20	2	1	253
	Średnie	77	19	2	2	339
	Wyższe	83	13	3	1	199
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	85	13	1	1	91
	Średni personel, technicy	80	20			39
	Pracownicy adm.-biurowi	80	18		2	68
	Pracownicy usług	70	28		2	67
	Robotnicy wykwalifikowani	79	16	5	1	111
	Robotnicy niewykwalifik.	66	31	2	1	59
	Rolnicy	70	23	4	3	62
	Pracujący na własny rach.	86	9	2	3	40
Bierni zawodowo	Renciści	73	26	2		69
	Emeryci	79	14	3	4	198
	Uczniowie i studenci	64	33	2		61
	Bezrobotni	78	18	3	1	97
	Gospodynie domowe i inni	72	24	4		47
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	80	18	1	1	132
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	77	20	3	1	98
	sekt. pryw. poza rolnict.	78	19	2	2	223
	prywatnym gosp. rolnym	72	23	1	4	61
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	69	27	3	0	146
	501-750	73	24	1	2	99
	751-1000	79	19	1	1	166
	1001-1500	83	14	1	2	145
	Powyżej 1500 zł	84	12	3	1	166
Ocena własnych war. mater.	Złe	68	25	3	3	138
	Średnie	75	21	2	2	451
	Dobre	80	17	2	1	420
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	74	23		3	56
	Raz w tygodniu	77	19	3	2	446
	1-2 razy w miesiącu	77	18	3	2	163
	Kilka razy w roku	71	24	3	2	225
	W ogóle nie uczestniczy	82	17		1	119
Poglądy polityczne	Lewica	77	21	1	1	161
	Centrum	74	23	2	1	368
	Prawica	84	14	1	2	268
	Trudno powiedzieć	70	20	5	5	212

Tabela 6

		Jakie powinny być, Pana(i) zdaniem, obowiązki obywatela wobec państwa? Czy, Pana(i) zdaniem, udział w wyborach najwyższych władz państwa (do Sejmu i Senatu, w wyborach prezydenckich) powinien być obowiązkiem obywatela czy też nie?				Liczba osób
		Tak	Nie	W ogóle nie powinno mieć to miejsca	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		76	21	1	2	1007
Płeć	Mężczyźni	74	24	0	2	487
	Kobiety	78	18	1	3	520
Wiek	18-24 lata	76	22		2	119
	25-34	79	17	1	2	203
	35-44	74	22	0	3	172
	45-54	76	21	1	2	166
	55-64	72	27	1	0	174
	65 lat i więcej	80	16	1	3	173
Miejsce zamieszkania	Wieś	75	20	1	3	398
	Miasto do 19 999	79	19		2	155
	20 000-99 999	74	23	1	3	181
	100 000-499 999	75	23	1	1	166
	500 000 i więcej mieszk.	82	18		1	107
Wykształcenie	Podstawowe	71	22	2	5	218
	Zasadnicze zawodowe	72	25	0	3	252
	Średnie	80	19	1	1	339
	Wyższe	82	18		1	198
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	83	16	1		91
	Średni personel, technicy	84	16			38
	Pracownicy adm.-biurowi	78	22			68
	Pracownicy usług	78	18	2	2	66
	Robotnicy wykwalifikowani	70	28		2	111
	Robotnicy niewykwalifik.	63	33		4	59
	Rolnicy	88	8	1	3	62
Pracujący na własny rach.	79	21			40	
Bierni zawodowo	Renciści	71	24	1	4	69
	Emeryci	79	18	0	3	198
	Uczniowie i studenci	81	17		2	61
	Bezrobotni	70	24	1	5	97
	Gospodynie domowe i inni	70	24	2	3	47
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	81	18		1	131
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	74	24	1		97
	sekt. pryw. poza rolnict.	74	24	1	1	223
	prywatnym gosp. rolnym	87	9	1	3	61
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	80	14	2	3	146
	501-750	78	22			99
	751-1000	79	19	1	1	166
	1001-1500	80	18	1	1	145
	Powyżej 1500 zł	81	18		1	166
Ocena własnych war. mater.	Złe	69	27	1	3	137
	Średnie	77	19	0	3	451
	Dobre	77	20	1	1	419
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	85	14		1	56
	Raz w tygodniu	82	15	1	3	444
	1-2 razy w miesiącu	78	20	1	1	163
	Kilka razy w roku	71	26	1	2	225
	W ogóle nie uczestniczy	60	38		3	119
Poglądy polityczne	Lewica	83	17			161
	Centrum	73	24	1	2	368
	Prawica	82	17	1	1	267
	Trudno powiedzieć	69	23	1	6	211

Tabela 7

		Jakie powinny być, Pana(i) zdaniem, obowiązki obywatela wobec państwa? Czy, Pana(i) zdaniem, sprawowanie obowiązków publicznych np. funkcji ławnika w sądzie, o ile zajdzie taka potrzeba powinno być obowiązkiem obywatela czy też nie?				Liczba osób
		Tak	Nie	W ogóle nie powinno mieć to miejsca	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		63	27	4	6	1006
Płeć	Mężczyźni	61	31	4	4	486
	Kobiety	65	23	4	7	520
Wiek	18-24 lata	52	40	2	6	119
	25-34	69	25	3	4	203
	35-44	66	28	4	2	172
	45-54	62	27	4	6	165
	55-64	61	26	6	7	174
	65 lat i więcej	64	21	6	9	173
Miejsce zamieszkania	Wieś	61	27	6	6	397
	Miasto do 19 999	63	26	4	7	155
	20 000-99 999	70	22	2	5	181
	100 000-499 999	59	31	3	7	166
	500 000 i więcej mieszk.	68	29	1	1	107
Wykształcenie	Podstawowe	60	21	7	13	218
	Zasadnicze zawodowe	59	29	5	7	251
	Średnie	65	30	3	3	339
	Wyższe	69	27	2	1	198
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	64	34	2		91
	Średni personel, technicy	63	29	6	2	38
	Pracownicy adm.-biurowi	72	26	2		68
	Pracownicy usług	57	36	5	2	66
	Robotnicy wykwalifikowani	67	28	1	5	111
	Robotnicy niewykwalifik.	49	43	5	3	59
	Rolnicy	63	20	9	7	62
	Pracujący na własny rach.	72	23		5	40
Bierni zawodowo	Renciści	60	23	3	14	69
	Emeryci	63	25	5	7	198
	Uczniowie i studenci	70	25	2	4	61
	Bezrobotni	56	25	8	12	96
	Gospodynie domowe i inni	73	16	6	6	47
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	71	26	3		131
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	63	32	3	2	97
	sekt. pryw. poza rolnict.	60	34	2	5	223
	prywatnym gosp. rolnym	60	23	11	6	61
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	65	22	3	9	146
	501-750	73	20	2	5	99
	751-1000	64	27	4	5	166
	1001-1500	65	24	6	4	145
	Powyżej 1500 zł	65	28	3	3	166
Ocena własnych war. mater.	Złe	60	25	5	10	137
	Średnie	63	26	4	7	451
	Dobre	65	29	4	3	418
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	75	14	5	6	56
	Raz w tygodniu	63	25	5	7	444
	1-2 razy w miesiącu	61	30	6	4	162
	Kilka razy w roku	65	27	3	5	225
	W ogóle nie uczestniczy	57	36	1	6	119
Poglądy polityczne	Lewica	64	29	5	3	161
	Centrum	67	27	3	3	367
	Prawica	66	26	4	4	267
	Trudno powiedzieć	53	27	7	13	211

Tabela 8

		Jakie powinny być, Pana(i) zdaniem, obowiązki obywatela wobec państwa? Czy, Pana(i) zdaniem, służba wojskowa mężczyzn, o ile wiek i zdrowie na to pozwalają , powinna być obowiązkiem obywatela czy też nie?				Liczba osób
		Tak	Nie	W ogóle nie powinno mieć to miejsca	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		60	35	2	3	1009
Płeć	Mężczyźni	61	36	2	2	488
	Kobiety	59	34	3	3	521
Wiek	18-24 lata	65	31		3	119
	25-34	51	44	3	3	204
	35-44	50	46	2	2	172
	45-54	59	37	3	1	166
	55-64	66	30	3	1	175
	65 lat i więcej	73	19	2	6	173
Miejsce zamieszkania	Wieś	67	28	3	3	398
	Miasto do 19 999	65	31	2	2	156
	20 000-99 999	55	39	2	4	181
	100 000-499 999	53	42	2	3	167
	500 000 i więcej mieszk.	47	50	2		107
Wykształcenie	Podstawowe	74	17	3	7	218
	Zasadnicze zawodowe	69	25	3	3	253
	Średnie	57	40	2	1	339
	Wyższe	39	59	2		199
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	26	70	3	1	91
	Średni personel, technicy	56	42		3	39
	Pracownicy adm.-biurowi	51	46	3		68
	Pracownicy usług	66	34			67
	Robotnicy wykwalifikowani	65	29	2	5	111
	Robotnicy niewykwalifik.	67	30	2	2	59
	Rolnicy	60	36	4		62
Bierni zawodowo	Pracujący na własny rach.	41	56		3	40
	Renciści	73	23		3	69
	Emeryci	71	20	4	5	198
	Uczniowie i studenci	66	32		2	61
	Bezrobotni	60	34	5	2	97
	Gospodynie domowe i inni	58	38	4		47
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	47	51	2		132
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	51	44	3	2	98
	sekt. pryw. poza rolnict.	56	41	0	2	223
	prywatnym gosp. rolnym	61	34	5		61
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	69	26	2	3	146
	501-750	67	29	2	2	99
	751-1000	61	33	4	2	166
	1001-1500	62	36	2		145
	Powyżej 1500 zł	52	44	2	2	166
Ocena własnych war. mater.	Złe	73	23	2	2	138
	Średnie	58	36	3	3	451
	Dobre	58	38	2	2	420
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	71	26		3	56
	Raz w tygodniu	62	31	4	3	446
	1-2 razy w miesiącu	62	34	1	2	163
	Kilka razy w roku	58	37	3	2	225
	W ogóle nie uczestniczy	46	50	1	3	119
Poglądy polityczne	Lewica	59	38	3	1	161
	Centrum	62	34	3	1	368
	Prawica	59	37	2	2	268
	Trudno powiedzieć	60	32	1	7	212

Tabela 9

		Możliwy jest różny stosunek obywateli do władzy państwowej. Który z wymienionych poglądów bardziej Panu(i) odpowiada? Czy, Pana(i) zdaniem:				Liczba osób
		Obywatel powinien zawsze spełniać swoje obowiązki wobec państwa, niezależnie od tego, czy państwo dba o jego prawa i interesy	Obywatel powinien wówczas spełniać swoje obowiązki wobec państwa, kiedy dba ono o jego prawa i interesy	Uważam, że władza państwowa jest w ogóle zbyt duża	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	
Ogółem		40	52	3	5	1009
Płeć	Mężczyźni	40	52	4	4	488
	Kobiety	40	52	3	5	521
Wiek	18-24 lata	32	61	2	5	119
	25-34	42	53	2	3	204
	35-44	42	50	4	4	172
	45-54	44	49	3	4	166
	55-64	41	51	4	4	175
	65 lat i więcej	37	50	5	8	173
Miejsce zamieszkania	Wieś	42	49	4	5	398
	Miasto do 19 999	40	52	2	5	156
	20 000-99 999	36	57	3	4	181
	100 000-499 999	35	57	3	5	167
	500 000 i więcej mieszk.	50	44	3	4	107
Wykształcenie	Podstawowe	36	49	6	9	218
	Zasadnicze zawodowe	34	58	3	5	253
	Średnie	38	57	2	3	339
	Wyższe	56	39	2	2	199
Grupa społ.-zaw. pracujący	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	65	30	1	4	91
	Średni personel, technicy	45	53		3	39
	Pracownicy adm.-biurowi	59	36	5		68
	Pracownicy usług	22	68	4	6	67
	Robotnicy wykwalifikowani	34	60	3	3	111
	Robotnicy niewykwalifik.	36	59	2	3	59
	Rolnicy	48	45	6	1	62
Pracujący na własny rach.	41	47	4	8	40	
Bierni zawodowo	Renciści	43	47	1	8	69
	Emeryci	38	50	4	7	198
	Uczniowie i studenci	33	64		3	61
	Bezrobotni	29	59	5	7	97
	Gospodynie domowe i inni	33	62	5		47
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	53	43	2	3	132
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	43	47	7	2	98
	sekt. pryw. poza rolnict.	37	57	1	5	223
	prywatnym gosp. rolnym	45	47	4	4	61
Dochody na jedną osobę	Do 500 zł	36	59	2	3	146
	501-750	38	56	2	4	99
	751-1000	45	49	2	4	166
	1001-1500	37	53	3	7	145
	Powyżej 1500 zł	49	46	3	2	166
Ocena własnych war. mater.	Złe	32	58	3	6	138
	Średnie	41	51	3	5	451
	Dobre	42	51	3	4	420
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	36	52	5	6	56
	Raz w tygodniu	47	44	3	5	446
	1-2 razy w miesiącu	31	57	6	5	163
	Kilka razy w roku	36	60	1	3	225
	W ogóle nie uczestniczy	36	57	3	4	119
Poglądy polityczne	Lewica	43	54	1	2	161
	Centrum	40	54	4	2	368
	Prawica	43	49	3	5	268
	Trudno powiedzieć	36	50	4	10	212